

Uden udsigt? Forvaringsdømt i Grønland – i dag og fremover

Af Annemette Nyborg Lauritsen, Lektor, ph.d., Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet

Abstract: I 2019 forventes Grønlands første fængsel eller lukkede anstalt, som er den officielle betegnelse, at blive taget i brug. Den grønlandske kriminallov bygger på principper om resocialisering af lovbrudere og at undgå indespærringens skadelige virkninger. Hidtil har afsoning fundet sted i såkaldte åbne anstalter, hvor hensigten var, at domfældte skulle være beskæftiget i byen mens de afsonede. Med den nye anstalt bliver Grønland som "landet uden fængsel", officielt fortid. Desuden slutter en lang tradition med at sende grønlandske forvaringsdømte til afsoning i Danmark. Forvaring er kriminallovens strengeste foranstaltning. Forvaringsdommen kan fuldbyrdes i en grønlandsk anstalt eller "en psykiatrisk ledet anstalt under Kriminalforsorgen i Danmark", Herstedvester Fængsel. Næsten en fjerdedel af Grønlands indsatte afsoner en forvaringsdom, og ca. en femtedel af alle indsatte er sendt ud af landet til afsoning i Herstedvester. Denne artikel vil kaste lys på den grønlandske forvaringsdom og dens konsekvenser for de dømte. Desuden vil forventninger til Grønlands nye lukkede anstalt blive undersøgt.

Keywords: Grønland, kriminallov, anstalter/ fængsler, forvaring, udstødelse.

Indledning

I det danske Herstedvester Fængsel afsoner knap 30 grønlandske mænd. De har ingen udsigt til livet på den anden side af muren – og ingen udsigt til, hvornår fremtiden begynder. De er vurderet for farlige til at rumme i en

grønlandsk anstalt, og på denne baggrund er de idømt en forvaringsdom på ubestemt tid i Herstedvester Fængsel. Dom til forvaring er den strengeste foranstaltning, der kan idømmes ud fra den grønlandske kriminallov. Forvaringsdommen kan fuldbyrdes i en grønlandsk anstalt eller, hvis den dømte vurderes for farlig hertil, "en psykiatrisk ledet anstalt under Kriminalforsorgen i Danmark", Herstedvester Fængsel.

Ordningen med at sende forvaringsdømte grønlandere til afsoning i Danmark har siden den første nedsendelse i 1958 været genstand for kritik. I 2019 forventes Grønlands første fængsel eller lukkede anstalt, som den officielt kaldes, at blive taget i brug. Dermed slutter en lang tradition med at sende grønlandske forvaringsdømte til afsoning i Danmark. "De nederste i Herstedvester" kaldte Tine Bryld dem (1992). Men måske udsigten til at blive de nederste i hjemlandet vil afholde flere fra at vende hjem til videre afsoning i den nye lukkede anstalt.

Denne artikel vil forsøge at finde svar på: Hvordan udviklingen i den grønlandske retstradition fra 1950'erne har påvirket nutidens forvaringsdom. Og hvad indebærer den grønlandske forvaringsdom?

Dette vil blive gjort ved for det første at belyse den lovgivende ramme for forvaringsdommen. Dernæst undersøges, hvordan forvaringsdommen fuldbyrdes i henholdsvis Herstedvester Fængsel og i grønlandske anstalter, og hvilke konsekvenser det har for de dømte. Endelig søges svar på, hvilke forventninger de

forvaringsdømte har til en kommende lukket anstalt i Grønland.

Det empiriske materiale udspringer af kvalitative interviews med indsatte og personale i henholdsvis Herstedvester Fængsel og to grønlandske anstalter (Aasiaat og Ilulissat). Det kvalitative feltarbejde blev gennemført i 2015-16 i forbindelse med studiet "Kriminalitet, frihedsberøvelse og kontrol i Grønland"¹. Ligesom der i samme periode blev gennemført arkivstudie, hvor samtlige journaler for alle Grønlands indsatte blev gennemgået (Lauritsen 2017).

Til at definere hverdagslivet for forvaringsdømte i frihedsberøvende institutioner inddrages kernebegreber fra Goffmans studier af livet i totale institutioner (1967).

Eksisterende forskning og viden om fuldbyrdelse af den grønlandske forvaringsdom er begrænset, og relaterer sig udelukkende til de grønlandske forvaringsdømte i Herstedvester Fængsel. Mens Herstedvesterordningen har haft mediers og politikeres bevågenhed, samt været genstand for forskning, så har fuldbyrdelse af forvaringsdom i grønlandske anstalter ikke haft samme opmærksomhed, og er – så vidt vides – et uudforsket område. Artiklen vil skrive sig ind i eksisterende forskning af de grønlandske forvaringsdømte i Herstedvester og diskutere fuldbyrdelse af forvaringsdommen i grønlandske anstalter. Endelig vil artiklen forholde sig til oprettelsen af fængsel/lukket anstalt i Grønland, som et opgør med oprindelige retstradition, samt forventningerne hertil.

"Verdens bedste kriminallov" – den lovgivende ramme

Da den grønlandske kriminallov i 1954 trådte i kraft, fremstod loven som banebrydende. Ved at anvende betegnelsen kriminallov fremfor strafelov og foranstaltning i stedet for straf, var det hensigten at signalere, at loven byggede på en

1. Projektet har modtaget støtte fra Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi.

tradition for individuel reaktion af lovbyggere. Endvidere var det målet, "...at gennemføre regler, hvorefter kriminelle personer behandles individuelt og i mindst muligt omfang udelukkes fra deltagelse i det almindelige samfundsliv, medens lovens foranstaltninger fuldbyrdes mod dem" (Udvalget for Samfundsforskning i Grønland I, 1962: 32).

En lovændring i 1963 gjorde det muligt at opføre såkaldte anstalter i Grønland. Hensigten med denne nye foranstaltning var at anbringe domfældte i en åben anstalt med mindst mulig adskillelse fra den almindelige samfundsdeltagelse. I bemærkningerne til loven blev det nævnt: "Det er tanken, at en eller flere sådanne anstalter ikke skal have karakter af lukket fængsel, men blot skal være steder, hvor de domfældte kan bo og være under et vist effektivt tilsyn..." (Folketingstidende 1962-63, tillæg A, sp. 703).

Kriminalloven blev til ud fra anbefalinger fra Den Juridiske Ekspedition, der blev udsendt af den danske regering til Grønland i 1948-49 for at undersøge retsforholdene i landet. Allerede før kriminallovens ikrafttræden var der enighed om, at der ikke skulle indføres fængsler i Grønland (Goldschmidt 1953). Lovovertrædere skulle behandles – ikke straffes. Det var samtidig strømninger, der vandt frem på samme tid indenfor europæisk retsvidenskab.

Loven kom aldrig til at fungere som det redskab til resocialisering, den var tænkt som. Alligevel var loven med få ændringer i brug frem til 2010, hvor en ny kriminallov trådte i kraft. Selvom Grønlands første kriminallov måske ikke udelukkende byggede på den traditionelle retskultur i landet, så har den præget en ny.

I 1994 nedsatte den danske regering og Grønlands hjemmestyre Den grønlandske Retsvæsenkommission (Betænkning 1442/2004). Hovedopgaven for kommissionen var at foretage en grundig gennemgang og nyvurdering af hele det grønlandske retsvæsen og på dette grundlag fremsætte forslag til revision heraf.

I forhold til de Herstedvesteranbragte grønlandere fremgik det af kommissoriet:

"...skal kommissionen overveje og beskrive, hvorledes der kan etableres særlige afsoningsanstalter i Grønland, således at den hidtidige ordning, hvor grønlandske forvaringsdømte afsoner i Anstalten ved Herstedvester, kan bringes til ophør..." (ibid.).

På efterårssamlingen 2007 tilsluttede Grønlands landsting sig lovforslag til ny kriminallov og retsplejelov for Grønland, der ud fra retsvænskommissionens anbefalinger skulle danne rammerne for retsvænsreformen. Lovforslagene blev efterfølgende vedtaget i Folketinget med ikraftsættelsesdato 1. januar 2010.

Under retsvænskommissionens arbejde var der fra Grønlands side udtrykt ønske om, at der skulle lægges mere vægt på gerningsprincip, hvor samme forbrydelse udløser samme foranstaltning, i modsætning til det tidligere gældende gerningspersonsprincip (Betænkning 1442/2004, bind 3).

Kommissionen nåede i sit arbejde frem til den såkaldte sanktionsstigemodel, hvor gernings- og gerningspersonsprincippet kombineres, og hvor forvaring ses som den hårdeste sanktion.

Forvaring på ubestemt tid idømmes ud fra kriminallovens § 161:

§ 161. *Forvaring på ubestemt tid kan anvendes, hvis*

- 1) gerningsmanden findes skyldig i drab, røveri, frihedsberøvelse, alvorlig voldsforbrydelse, trusler af den i § 98 nævnte art, voldtægt eller anden alvorlig seksualforbrydelse eller brandstiftelse eller i forsøg på en af de nævnte forbrydelser,*
- 2) det efter karakteren af det begåede forhold og oplysningerne om den pågældende, herunder navnlig om tidligere kriminalitet, må antages, at den pågældende frembyder nærliggende fare for andres liv, legeme, helbred eller frihed, og*
- 3) anvendelse af forvaring er nødvendig for at forebygge denne fare.*

Den dømte er for det første fundet skyldig i alvorlig personfarlig forbrydelse. For det andet anses personen fortsat at frembyde nærliggende fare for andres liv og legeme. Endvidere fremgår det af § 161, stk. 4: *Retten kan bestemme, at en person, som er idømt forvaring efter § 161 stk. 1, skal overføres til en psykiatrisk ledet anstalt under kriminalforsorgen i Danmark, hvis anstaltsanbringelse i Grønland viser sig ikke at give tilstrækkelig sikkerhed.*

Det vil i praksis sige Herstedvester Fængsel. At den dømte vurderes farlig og evt. psykisk afvigende, har fagfolk vurderet. Det er sket gennem mentalundersøgelser, ofte foretaget på et dansk hospital af danske psykologer og psykiatere. På baggrund af undersøgelsen udarbejdes en mentalerklæring, som er dommernes vigtigste redskab til at vurdere, om en tiltalt skal idømmes forvaring og om forvaringsdommen skal afsones i Danmark. En afgørelse der træffes af en grønlandsk retsinstans.

Dømt til forvaring i Herstedvester Fængsel

Som nævnt indledningsvis er der begrænset viden om den grønlandske forvaringsdom. I starten af 1990'erne formåede den kendte radiovært og forfatter Tine Bryld med interviewbøgerne (1992) "De nederste i Herstedvester" og "Abel" at sætte fokus på grønlandske forvaringsdømte i Herstedvester.

Af videnskabelige studier har dr.jur. Evy Frantzen i sin forskning forsøgt at kortlægge omfanget af grønlandske Herstedvesterdømte og deres videre livs skæbne ved hjemkomsten til Grønland (Frantzen 2007, 2011). Frantzens studie viste sig vanskeligt, eftersom der ikke har været ført systematisk statistik over denne indgribende sanktion. I sit studie fandt hun frem til 76 Herstedvesteranbragte, hvis færden hun kunne følge men vurderede, at det faktiske antal frem til 2007 var ca. 100 grønlandsk dømte, der i årenes løb havde været igennem Herstedvester (Frantzen 2007).

I beskrivelsen af de Herstedvesteranbragte går fortællinger igen om oplevelse af udstødelse og deportation, kulturchok, sprogproblemer og tab af identitet ved mødet med det danske fængsel (Bryld 1992, Frantzen 2007, Lauritsen 2015). Af samme grund har ordningen gennem alle årene været genstand for kritik.

Også fra systemets egne rækker lød kritik. Daværende forsorgsleder i Herstedvester, Ingrid Hjarnaa skrev i 1991, at fængslet ikke var velegnet til behandling af grønlandere, og deres ophold havde karakter af opbevaring. Mens overlæge Lise Lykke Olesen beskrev, at det i den terapeutiske behandling af de grønlandske dømte var svært at fastholde opmærksomheden på deres lovbrud, når de oplevede sig som udstødt, deporteret – og uretfærdigt behandlet (Lauritsen 2003).

Med udspring i den rejste kritik, blev Den grønlandske Retsvæsenkommission nedsat i 1994, hvor hovedopgaven var, at finde en løsning i Grønland til de Herstedvesteranbragte. Efter 10 års arbejde afgav kommissionen i 2004 sin betænkning (Betænkning 1442/2004). På denne baggrund forventes Grønlands første fængsel i 2019 klar til at indespærre nuværende og fremtidige forvaringsdømte på grønlandsk klippegrund.

I ventetiden på den nye lukkede anstalt er nedsendelserne til Herstedvester fortsat ufortrødent. I foråret 2016 afsonede 28 grønlandskdømte i Herstedvester, hvilket på daværende tidspunkt svarer til 19 pct. af Grønlands samlede population af indsatte (Lauritsen 2017). Til sammenligning var det kun to pct. af den danske fængselspopulation, der i 2015 var forvaringsdømte (Kriminalforsorgen 2015). I de sidste 20 år er der sket en markant stigning i antallet af grønlandske Herstedvesterdømte.

Af kriminallovens (2010) § 147 fremgår, at anbringelse i anstalt ikke må overstige 10 år. For de forvaringsdømte er der ingen længstetid; 13 af de 28 forvaringsdømte har afsonet i Hersted-

vester Fængsel i over 10 år, mens tre har været der i over 20 år.

Ved gennemgang af mentalerklæringerne fremgik det, at de fleste har haft en særdeles vanskelig opvækst. En læge, der havde foretaget personundersøgelse, skrev følgende lille notits (Lauritsen 2017):

"...gennem opvækst flere voldsomme episoder, der må have været alment kendt. Myndighederne har flere notater herom. Det kan undre, at myndigheder og lokalsamfund ikke har reageret, og aktuelle sag bør give anledning til revidering af indsatsen for børn og unge".

En femtedel af Grønlands population af indsatte anses at udgøre en sådan farlighed, at grønlandske dommere har fundet forvaringsdom passende og i en sådan grad, at de ikke kan afsone i Grønland. I Herstedvester Fængsel har ledelsen gjort sig tanker om årsagerne til det høje antal grønlandere, hvor de samtidig understreger, at alle er dømt for alvorlige personfarlige forbrydelser.

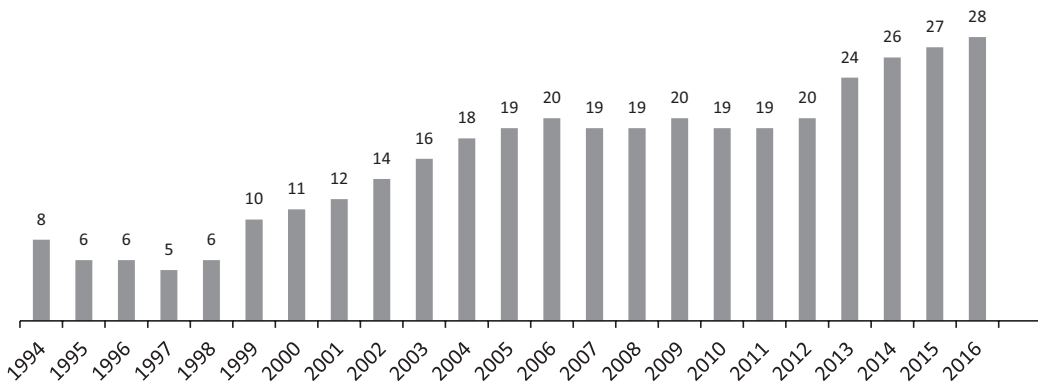
Fængselsinspektør² Hanne Høegh Rasmussen og viceinspektør Christina Clementsen (interview 2016) kommer med følgende forslag til forklaringer på det høje antal grønlandske indsatte i Herstedvester:

"På et tidspunkt talte vi om, hvor mange der accepterede en kredsrets meget indgribende dom om anbringelse i Danmark, og ikke ankede til landsretten. Der var rigtig mange, hvor det var en kredsretsdom, der havde sendt dem herved" (viceinspektør Christina Clementsen).

Alle kriminalsager i Grønland starter i kredsretten som første instans. De grønlandske kredsdommere er ikke jurister men lægfolk, der har gennemført en toårig kredsdommeruddan-

2. De to ledere skiftede efterfølgende titel til henholdsvis institutionschef og specialkonsulent.

Figur 1. Antal grønlandske forvaringsdømte i Herstedvester Fængsel 1994-2016*

*1994-2015: www.kriminalforsorgen.dk. Tallet for 2016 er antallet ved arkivstudiet marts 2016 (Lauritsen 2017).

nelse. Det samme forholder sig for forsvarerne, der også er lægfolk, der har et hovederhverv ved siden af forsvarerhvervet. De skal have gennemført et kursusforløb for at blive autoriserede forsvarere. En kredsretsdom kan ankes til landsretten, hvor alle rettens aktører er jurister.

”Det er blevet efterspurgt, når de grønlandske dømte har haft besøg af grønlandske politikere, at de ønsker sig, at forsvarerdelen er bedre klædt på, og blev bedre til at varetage klientens interesser, at man fik en forsvareruddannelse, der var kvalitativt bedre. Vi kan ikke udelukke, at det havde været et lavere antal, hvis alle sager havde været omkring landsretten” (fængselsinspektør Hanne Høeg Rasmussen).

En anden forklaring, som de to ledere ser, skal findes i den grønlandske kriminallov, hvor anstaltsanbringelse i 10 år er den strengeste tidsbestemte dom. For en hårdere sanktion er næste trin på sanktionsstigen forvaring:

”Den grønlandske kriminallov er skruet sådan sammen, at den længste tidsbestemte straf er 10 år. Det tror jeg godt kan spille ind i anklage-

myndighedens overvejelser” (fængselsinspektør Hanne Høeg Rasmussen).

Og endelig er der dem, som måske ikke hører til i et fængsel:

”Vi har jo nogen, som vi har tænkt nok ikke burde have haft en dom til anbringelse i Herstedvester, måske nærmere en socialpædagogisk institution eller i psykiatrisk regi” (fængselsinspektør Hanne Høeg Rasmussen).

Af kriminallovens § 162, stk. 4 fremgår, at det påhviler anklagemyndigheden at påse, at en dom til forvaring ikke opretholdes i længere tid end nødvendigt. Senest tre år efter dommen skal den dømte have sin sag prøvet i retten, om der er grundlag for en foranstaltningsændring eller prøveløsladelse. Herefter skal sagen for retten hvert andet år. Til at vurdere om der er indtruffet ændringer vedrørende den dømtes farlighed, indhenter anklagemyndigheden en erklæring fra forvaringsinstitutionen (Senholt 2010).

I Herstedvester Fængsel modtager de grønlandske indsatte psykologisk eller psykiatrisk behandling. Mens der i Grønland er mangel på uddannet behandlingspersonale. Et vilkår, som

de grønlandske dommere måske har med i deres beslutning. I en kredsretsdom med afslag på foranstaltningsændring begrundet dommeren sin beslutning (Lauritsen 2017):

”Herstedvester er bedre til at hjælpe ham, end man er i Grønland. Her er der mulighed for at blive behandlet af uddannet fagfolk”.

Alle forvaringsdømte i Herstedvester har modtaget dom for personfarlig kriminalitet. Ligesom en stor del ifølge mentalerklæringer har været udsat for omsorgssvigt gennem deres barndom i en sådan grad, at de har taget skade på deres personlighed. De er ikke blot gerningspersoner, de er også ofre, der ikke har modtaget den fornødne hjælp. Foruden farlighed synes også ressourceproblemer i Grønland, både hvad angår lægfolksordningen ved kredsretterne, og mangel på uddannet personale i behandlingssystemet, at spille ind i forhold til det store antal grønlandske forvaringsdømte i Herstedvester. Og endelig kan en forklaring på trafikken af dømte til det danske fængsel som nævnt være kriminallovens længstetid på 10 år.

Analyse af indsattes erfaring med afsoning langt fra hjemlandet

I det foregående er beskrevet baggrunden for nedsendelser af grønlandske forvaringsdømte til Herstedvester. Temaet i det følgende er de dømtes erfaringer med at være sendt til afsoning væk fra hjemlandet. Dette vil blandt andet ske med hjælp af kernebegreber fra Goffmans studier af totale institutioner.

Herstedvester Fængsel er en total institution i traditionel forstand. I Goffmans (1967) definition er den totale institution et sted, hvor et større antal mennesker over en længerevarende periode lever et indelukket, afsondret og formelt administreret liv afskåret fra samfundet udenfor. Alle livets gøremål udfolder sig på samme sted, med de samme mennesker under

samme myndighed, og de er rutineprægede og regulerede.

I Herstedvester udgør ringmuren både en fysisk og symbolsk skillelinje mod interaktion med omverdenen for fængslets ca. 160 indsatte. Til at afhjælpe adskillelsen fra samfundet er der indrettet en række faciliteter og aktivitetsmuligheder: Skole, arbejdspladser, kirke, butik, aktivitetsrum, behandlingsmuligheder og forskellige kulturarrangementer, sådan så hele livet kan leves bag muren.

Goffman beskriver, hvordan indsatte i mødet med den totale institution udsættes for en række ”ritualer”, der former individet til objekt. Ritualer, der kan virke ydmygende og personlighedskrænkende (ibid.).

For de grønlandske forvaringsdømte er det ikke blot mødet med den totale institution, de skal håndtere. Det er også mødet med et nyt land, ny udsigt, ny kultur på et nyt sprog. Selvom Herstedvester har indrettet en ”grønlanderafdeling”, foregår indrullering ofte via fængslets sygeafdeling, hvor personalet har lejlighed til at se den nytilkomne an. Fly fra Grønland lander i København om aftenen, og derfor ankommer de som regel til fængslet efter mørkets frembrud, og efter fængslets øvrige indsatte er låst inde på deres celler for natten. Om ankomsten fortalte nogle informanter (interview 2016):

”Jeg var chokeret, og jeg kan ikke huske, hvem der tog imod mig. De første indsatte jeg så, det var helt forkert. Hvor jeg tænkte ”hold kæft et sted”. Senere fandt jeg ud af, at det er sådan nogle misbrugere, der skulle have metadon. Jeg tænkte, hvad er det for et sted.” (Indsat i Herstedvester i 14 år).

”Da vi kom ud af flyet, var der en bil, der modtog mig. Da vi så ankom hertil, der var det rigtig meget hårdt. De tog ellers godt imod mig; en af vagterne sagde til mig ”Du skal ikke være

bange bare tage det roligt””. (Indsat i Herstedvester i 7 år).

”Jeg var meget bange til at starte med. Jeg tænkte på bander og rockere, og at jeg sikkert skulle være fidibus for dem. Men så viser det sig, at mange er pædofile. Det er virkelig, virkelig ulækkert...” (Indsat i Herstedvester i 3 år).

I mødet med den totale institution oplever indsatte ifølge Goffman (1967) en ”rolleberøvelse”. Der sker et øjeblikkeligt brud med de roller, som individet er i besiddelse af i det omkringliggende samfund. Roller som kæreste, far, fanger, kunstner eller sportsmand har ikke den samme betydning i den totale institution, og en del af disse roller går tabt under opholdet i institutionen. Nogle roller kan genetableres ved tilbagevenden til omverdenen, mens andre vil være tabt for evigt – en social død.

Som forvaringsdømte, har grønlænderne i Herstedvester ingen udsigt til, hvornår de kan starte på generobringen af deres tabte roller og derved forberede sig herpå. Det tidsubestemte element forstærker rolleberøvelsen, herom fortæller nogle informanter:

”Det er svært, når man har tidsubestemt. Man kan ikke planlægge, hvordan man skal gøre med fremtiden. Man kan ikke sætte datoer på noget, at til den tid vil jeg gøre sådan og sådan, det kan man ikke. Så lever man bare dag for dag, i stedet for at tænke på, hvornår jeg skal blive løsladt. Og så er der hele det der med dem, man ikke kan stole på: Systemet. Alting skal tjekkes” (Indsat i Herstedvester i 16 år).

”Jeg kan blive meget berørt, når mit barn spørger, ”Far, hvornår kommer du ud?” Der har jeg ikke noget at forholde mig til, jeg kan ikke sige om 2 år – det kan jeg ikke” (Indsat i Herstedvester i 11 år).

”Forvaring i sig selv er det værste. Man venter på noget, som måske kommer. Det er det værste. Det gør én bitter, man bliver så fyldt af bitterhed, så har man behov for at afreagere” (Indsat i Herstedvester i 3 år).

Ifølge Goffman spiller ”privilegiesystemet” en central rolle i den totale institution, idet den bidrager til at omorganisere personligheden. Privilegiesystemets tre vigtigste træk er: Regler, belønninger og afstraffelse. Goffman identificerer herudfra en række tilpasnings- og modstandsstrategier, hvorved de indsatte søger at erobre sig kontrol over eget liv (Goffman 1967).

Privilegiesystemet er særligt fremtrædende, når der er tale om forvaringsdømte, der afsoner på ubestemt tid, og med jævne mellemrum skal have afprøvet i retten, om de fortsat vurderes at udgøre en fare. Forvaringsinstitutionen – Herstedvester – skal forud for retsmødet vurdere, om den indsatte har vist sig samarbejdsvillig og modtagelig overfor den behandling, fængslet har tilbudt. Hvis de er samarbejdsvillige, kan de opnå privilegier i form af lidt flere goder, udgangsforløb o.a. Brydes reglerne eller er de modvillige og afvisende overfor eventuel behandling, så venter ”afstraffelsen”; fratagelse af udgange, enerumsanbringelser, tab af besøgsrejser eller det, som har størst betydning for deres fremtid: En negativ udtalelse til retten.

Goffman identificerer fire retninger indenfor tilpasningsstrategier, som indsatte tilegner sig i den totale institution: Tilbagetrækning, undgår socialt samkvem. Uforsonlig adfærd, nægter at samarbejde. Koloniseringen, forsøger at få det bedste ud af opholdet. Og endelig ses ”omvendelsen”, hvor klienten forsøger at blive den perfekte klient (Goffman 1967).

I Herstedvester opleves gruppen af grønlændere, som en gruppe der er forholdsvis nemme at rumme:

”Det er enkelt at huse dem. Der er generelt ikke de store ordens- og sikkerhedsproblemer. Når de

først er landet her, så har hovedbilledet – med enkelte undtagelser – været, at de ikke gør meget væsen ud af sig. De vil rigtig gerne på arbejde og deltage i fritidsaktiviteter” (Fængselsinspektør Hanne Høegh Rasmussen).

Selvom ledelsen erkender, at mange er tynget af hjemve og savn, synes de forholdsvis hurtigt at nå frem til ”omvendelsen”, hvor de affinder sig med deres skæbne. Eller nærmere erkendelsen af at være udstødt og derved afmægtig, svigtet af hjemlandet. Ifølge fængslets daværende socialrådgiver, er det måske netop også det, de er. Socialrådgiveren opremser utallige eksempler, hvor de dømtes hjemkommuner i Grønland afviser ethvert ansvar, det være sig lige fra hjælp til kontakt med anbragte børn, til tøjrefusioner og begravelseshjælp:

”Mit indtryk er, at der ikke er nogen faste instanser i Grønland, der interesserer sig for de grønlandske dømte. Der sker aldrig noget. Grønlandske kommuner har aldrig nogensinde interesseret sig for deres borgere her” (socialrådgiver Juliane Lange).

Som tiden går, mister de udsigten til et liv i det hjemland, der har forvist dem. De følger dagliglivets rutiner i fængslet. Og de har mistet tilliden til, at der i hjemlandet vil kunne gøres noget godt for dem. Dette afspejler sig i synet på at kunne fortsætte afsoning i den nye lukkede anstalt i Nuuk:

”Hvis jeg kommer tilbage, så kommer jeg aldrig ud. Men her, der har de meget mere at byde på. Der ved de mere om, hvordan man behandler et menneske. Psykolog, psykiater og præsten, de har meget mere erfaring end i Grønland. Så jeg vil faktisk hellere blive her” (Indsat i Herstedvester i 3 år).

”Jeg har besluttet, at jeg skal blive her, for jeg vil ikke tilbage til mit gamle liv som alkoholiker.

Jeg får mere hjælp her” (Indsat i Herstedvester i 7 år).

”Hvis jeg skal tilbage, så bliver det ikke særlig sjovt for mig. Og når man skal ud – en etværelses lejlighed i Nuuk, der er 18 års ventetid. Og så er der bedre uddannelsesmuligheder her. Jeg vil godt uddanne mig som håndværker. Her er det sådan, at man skal udsluses først i pension. De vil simpelthen ikke smide folk ud, der ikke har en lejlighed” (Indsat i Herstedvester i 11 år).

I næsten 60 år har kritikken af Herstedvesterordningen raset. En kritik som flere af de forvaringsdømte selv har bidraget til. Men kort tid før de nu får muligheden for at bringe udstødelsen til ophør, vil mange af dem ikke hjem:

”Trenden er jo i øjeblikket, at mange af dem beslutter sig for, at de gerne vil blive i Danmark” (Ledende psykiatrisk overlæge Camilla Bock).

”Der er nogen, der bare føler sig så såret og krænket over at være anbragt her, at de aldrig nogensinde vil til Grønland” (Socialrådgiver Juliane Lange).

Ufrivilligt har de grønlandske Herstedvesteranbragte bidraget til, at Herstedvester Fængsel har oparbejdet en bred erfaring med at rumme denne gruppe indsatte. Det løser dog ikke problemerne i, at afsoningen foregår i et andet land, langt væk fra egen kultur og sociale netværk. De indsatte affinder sig med livet i Herstedvester, måske i afmagt af udstødelse fra hjemlandet. Udstødelse og manglende tillid til professionel behandling i Grønland gør, at flere ikke ønsker overførsel til den kommende lukkede anstalt.

Forvaringsdømte i Grønlands anstalter

Mens Herstedvesterordningen er blevet skarpt kritiseret, har forvaringsdømte i grønlandske anstalter ikke nydt samme bevågenhed. Hele

24 pct. af Grønlands indsattepopulation afsoner en forvaringsdom. Mens 19 pct. er sendt til afsoning i Herstedvester, afsoner fem pct. forvaringsdommen i en grønlandsk anstalt (Lauritsen 2017). Som ved de Herstedvesteranbragte, er der også her tale om en stigning: Fra to pct. i 2010 (Lauritsen 2011) til de nu fem pct.

De grønlandske anstalter betegnes officielt som åbne anstalter, og i udgangspunktet blev det formuleret, at de ikke skulle have karakter af fængsel. Ved at benævne anstalterne som "åbne" signaleres, at afsoningen foregår under forholdsvis frie rammer. Og som nævnt var det hensigten, at indsatte under deres afsoning skulle bevare kontakten til det omkringliggende samfund. Til trods for hensigten om åbenhed og kontakt til samfundet, viser der sig i praksis et ganske andet billede (ibid.). For de indsatte, der har opnået udgang begrænser disse sig til få tidspunkter i løbet af ugen, mens under 15 pct. er beskæftiget i byen. I realiteten tilbringer de fleste indsatte det meste af deres tid indenfor anstalten. Eftersom de grønlandske anstalter er indrettet med henblik på at være åbne anstalter, hvor beboerne opholder sig ude af huset i dagtimerne, er der få aktivitetsmuligheder.

Med kriminallovsændringen fra 2010 blev der i alle anstalter indført halvlukkede afdelinger. Pigtråd, overvågningskameraer og låste døre er vokset frem, mens resocialisering i form af uddannelse, behandling og beskæftigelse er begrænset. I stedet lever hovedparten af de indsatte under lukkede kår i anstalter, der ikke er bygget til, at liv skal leves her 24 timer i døgnet.

Det er under disse forhold en lille gruppe forvaringsdømte afsoner sammen med anstaltens øvrige indsatte. De forvaringsdømte er fordelt i fire af landets seks anstalter. Halvdelen var oprindeligt dømt til Herstedvester men har efter en årrække dér, fået foranstaltningssændring til videre afsoning i en grønlandsk anstalt. Den anden halvdel er dømt til forvaring i grønlandsk anstalt.

For de som er idømt forvaring direkte til en grønlandsk anstalt har behandlingstilbud stort set ikke eksisteret. De grønlandske anstalter rummer alle slags indsatte. De skal både agere arresthuse, kunne rumme tilbageholdte (varetægtsfængslede i dansk strafferetspleje), og være anstalt for alle lige fra unge førstegangs lovbrydere til forvaringsdømte med en tung ballast. "One-size-fits-all" er det, som den grønlandske kriminalforsorg må arbejde ud fra. Kriminalforsorgen i Grønland har intet behandlingspersonale ansat, hvilket hænger sammen med den åbne anstalts principper, hvor indsatte på lige fod med øvrige borgere, skal kunne gøre brug af samfundets behandlingsmuligheder. I erkendelse af et massivt behandlingsbehov hos indsatte iværksatte Kriminalforsorgen i Grønland i 2013 behandlingsprogrammet "Mumik – vejen til forandring".

Programmet har til formål at *"inspirere og støtte indsatte til at arbejde aktivt med egen forandringsproces, støtte indsattes håndtering af anstaltsopholdet, bevidstgøre den indsatte om egne ressourcer og udvikle færdigheder, der forbereder den indsattes tilbagevenden til arbejds- og familieliv"* (Kriminalforsorgen i Grønland 2013).

Målgruppen er indsatte med domme på mere end to måneder, og som har fællesskab med andre indsatte. Programmet, der foregår i grupper med 6-10 indsatte, løber over otte uger med undervisning to gange om ugen. Gruppeforløbet varetages af enten kriminalforsorgsmedarbejdere eller anstaltsbetjente.

Som de Herstedvesteranbragte, skal også forvaringsdømte i grønlandske anstalter udvise tegn på forbedring, som retten vurderer med henblik på mulighed for prøveløsladelse eller foranstaltningssændring. Men hertil får de begrænset med hjælp:

”Jeg har haft Mumik to gange. Dengang sagde jeg ellers først nej. Så siger de, at så får jeg måske lov til udgang. Det var derfor, at jeg startede. Jeg har prøvet det to gange, men jeg får stadig ikke udgang. Det er ligesom at blive snydt” (Forvaringsdømt i Grønland, 8 år).

Livet som forvaringsdømt i en grønlandsk anstalt byder ikke på mange udfoldelser. Her er ikke tale om et ”minisamfund”, som i Herstedvester. Dog er de forvaringsdømte tilfredse med at kunne afsone i deres eget land.

Forvaringsdømte, der er dømt direkte til grønlandsk anstalt (udenom Herstedvester) er der endnu ingen udslusningserfaringer med. Tværtimod ses, at nogle efter en årrække i en grønlandsk anstalt er sendt til videre afsoning i Herstedvester. Kriminalforsorgen i Grønland har ingen særlige programmer eller behandlingsmuligheder for denne gruppe indsatte. Og eftersom anstaltene indsatte skal gøre brug af de behandlingsmuligheder, der findes i resten af samfundet, der netop lider under mangel på behandlingspersonale, har de ikke mange muligheder for at vise positive ændringer, når deres sag skal prøves i retten. For disse indsatte virker anstaltsopholdet som ren og skær opbevaring:

”Reglerne siger, at jeg skal være en del af samfundet – men jeg er helt væk. Når jeg kommer til at få udgang, så får jeg nok et kulturchok” (Forvaringsdømt i Grønland, 8 år).

”Alle anstalter i Grønland er åbne – men de er meget, meget lukkede. De hjælper os ikke” (Forvaringsdømt i Grønland, 4 år).

For Herstedvesteranbragte findes erfaringer med udslusning til samfundet via en grønlandsk anstalt. En udslusning, der ifølge Frantzens studie på ingen måde har været let. De er udsat for mobning og fortsat udstødt fra samfundet, samtidig med at de lever med angsten for at blive sendt tilbage til Danmark. Efter åre-

vis i Herstedvester, har de nu tidligere Herstedvesterdømte, gjort sig fortjent til en overførsel til grønlandsk anstalt. Det er sket gennem vellykkede udgangsforløb, psykologsamtaler, behandling og for en dels vedkommende at modtage den medicinske behandling androcur, kønsdriftdæmpende medicin. Om hjemkomsten til Grønland, skriver Frantzen, at de nu skal starte forfra. Det tidsbestemte aspekt fortsætter. Hvor de i Herstedvester var fundet egnet til uledsagede udgange, ved de ikke ved hjemkomsten, hvornår de i Grønland vurderes egnet hertil. Der er ikke noget bestemt forløb, ingen struktur i hvordan arbejdet skal gøres for at sikre en god udslusning tilbage til det grønlandske samfund (Frantzen 2012).

Forvaringsdømte i Grønland oplever ingen retning i deres afsoningsforløb, eftersom der stort set ingen resocialiserende tiltag eller behandlingstilbud findes i de grønlandske anstalter. Når deres sag afprøves i retten, har de svært ved at vise de positive ændringer, som prøveløsladelse eller foranstaltningændring indebærer.

Forventninger til fængsel med udsigt

I 2019, forventes Grønlands første fængsel taget i brug. Smukt beliggende med udsigt over Nuuk Fjorden og med sig til byens vartegn, fjeldet Sermitsiaq, bliver det muligt at afsone på grønlandsk grund – men spørgsmålet er, hvad der ellers er udsigt til?

Den nye anstalt får i alt 76 pladser, heraf 40 lukkede pladser, der er placeret i en lukket afdeling bag en ringmur. De 40 lukkede pladser skal både indeholde forvaringsdømte, disciplinært anbragte og tilbageholdte. Dertil kommer 24 såkaldte åbne pladser, der skal ligge udenfor ringmuren, men indenfor et hegn. Udenfor såvel hegn som mur kommer yderligere 12 udslusningspladser. Anstalten bliver opført på en skråning ned mod havet, så der er udsigt over fjorden, selvom man befinder sig bag muren.

Mens det for Grønland prestigefyldte anstaltsbyggeri har fået meget omtale, har der væ-

ret knap så meget fokus på, hvad der skal fyldes i den nye bygning med den smukke udsigt. Tilbage i 2005 skrev Tine Bryld i et høringsvar til Retsvæsenbetænkningen:

"Det undrer mig, at man ikke har påbegyndt grundige uddannelsesforløb for de betjente, der arbejder i anstalterne og dem, der skal varetage overvågningen af de indsatte i den fremtidige lukkede anstalt i Grønland. Det er betænkeligt, at man ikke på et langt tidligere tidspunkt har forberedt sig på hvad der kræves af personalet, der skal modtage afsonere i en lukket anstalt" (Bryld 2005).

Fængselsbetjente i Herstedvester har udover deres treårige uddannelse til fængselsbetjente modtaget træning og tværfaglig læring til at forstå klientellet, hvor en del er personligheds-mæssigt forstyrret. Betjentene kender til psykiatriske diagnoser og konflikthåndtering, dertil kommer at de i Herstedvester har mulighed for at rådføre sig med fængslets store stab af psykologer og psykiatere.

Den grønlandske uddannelse til anstaltsbetjent er på to år, hvor der tidligere var indbygget en ordning med at sende elever på udveksling i Herstedvester. Ganske paradoksalt valgte den daværende direktør for Kriminalforsorgen i Grønland at nedlægge ordningen umiddelbart efter hans tiltrædelse i 2013 i en tid, hvor der er behov for at lære de Herstedvesteranbragte at kende, som vælger at flytte til Nuuk, samt hvordan denne gruppe håndteres.

Selvom flere af de Herstedvesteranbragte på nuværende tidspunkt ikke forestiller sig at skulle afsone i Nuuk, er der ingen tvivl om deres holdning til, hvad den lukkede anstalt skal indeholde:

"Som du kan se, har vi herinde rigtig meget. Vi kan gå til psykolog og vi kan gå over til fitness, sangkor og kirke. Man skal sammenligne, der

skal være de samme ting – bare på grønlandsk" (Indsat i Herstedvester i 7 år).

"Psykologer og psykiatere, det er simpelthen det vigtigste, at det er det samme system, der bliver brugt deroppe. Og beskæftigelsen, det betyder meget for os. Uden det, så er der mange, der begynder at bruge medicin eller blive misbrugere" (Indsat i Herstedvester i 11 år).

De interviewede mente, at anstalten skal være det de kender: Et "mini-Herstedvester" på grønlandsk grund og med grønlandsktalende personale. En informant var skeptisk i forhold til, hvad der er realistisk:

"I Grønland er man jo ikke særlig langt. Man kan ikke få det nødvendige, og hvis ikke der er psykolog, så bliver det ikke godt" (Indsat i Herstedvester i 3 år).

Den grønlandske Retsvæsenkommission, hvis betænkning ligger til grund for opførelsen, skrev om opførelse af en lukket anstalt:

"...indstiller kommissionen, at der etableres en lukket forvaringsafdeling i Grønland med den fornødne psykiatriske og psykologiske bistand tilknyttet" (Betænkning 1442/2004, bind 3: 864).

På et borgermøde i Nuuk september 2013 tolkede daværende direktør i Kriminalforsorgen i Grønland ansvaret således:

"Der er den meget principielle forskel på Danmark og Grønland, at i Danmark står der i sundhedsloven, at indsatte i fængslerne, de har ikke ret til alle de ydelser, som almindelige borgere har. Derfor er Kriminalforsorgen i Danmark nødt til selv at stable et behandlingsapparat på benene. I Grønland er der ikke den undtagelse i sundhedslovgivningen. Det synes jeg i øvrigt er flot, at indsatte i anstalterne ligestilles med

andre borgere. Og det betyder, at behandlingen i anstalten, det er også noget som samfundets almindelige behandlingsapparat har et yderligere ansvar for”.

I marts 2017 arrangerede Folketingets Retsudvalg og Grønlandsudvalget en folketingshøring om justitsområdet i Grønland. Kriminalforsorgen i Grønland var repræsenteret af en juridisk fuldmægtig, der ikke brugte meget taletid på den kommende lukkede anstalt. Til gengæld blev det fremhævet, at Det sociale Ankenævn havde afgjort, at kriminalforsorgen ikke er forpligtet til at levere behandling; de er alene forpligtet til ikke at stille hindringer i vejen for behandling.

Efterfølgende har Folketingets Retsudvalg stillet spørgsmål til justitsministeren om behandling i den lukkede anstalt. I sit svar skriver ministeren (REU spørgsmål 141/2017-18):

”I de økonomiske forudsætninger for den nye anstalt i Nuuk er der derfor afsat midler til to årsværk til psykologbehandling og ½ psykiaterårsværk til behandling af domfældte i den nye anstalt i Nuuk. Der skal således rekrutteres psykiatrisk og psykologisk bistand til anstalten, som med overlevering og bistand fra Herstedvester Fængsel forventes at blive i stand til at varetage den psykologiske og psykiatriske behandling på forvaringsafdelingen”.

Endvidere nævner ministeren i sit svar, at adfærdsprogrammet MUMIK også forventes iværksat i den nye anstalt.

Med den nye anstalt skal fremtidige forvaringsdømte afsone i hjemlandet, men ikke nødvendigvis tæt på hjemmet. Arealmæssigt strækker Grønland sig fra, hvad der svarer til fra Nordsverige til Rom, og en flybillet fra Nuuk til Nordgrønland kan blive betydeligt dyrere end til København. Hvor de Herstedvesteranbragte i dag har mulighed for enten en årlig besøgsrejse eller et besøg fra Grønland, er det endnu ikke

afklaret om dette tilbud videreføres for indsatte i den nye anstalt.

De forvaringsdømte, som vælger at blive i Herstedvester, skal dog ikke forvente at de samme særhensyn de har afsonet under vil fortsætte. Fremover forventes de at skulle afsone på lige vilkår med øvrige indsatte i Herstedvester, hvor særlige tilbud i form af grønlandsk kost, grønlandsk undervisning, grønlandsk gudstjeneste, pædagogisk assistent, besøgsrejser mm. forventes udfaset i forbindelse med åbningen af den nye anstalt i Nuuk (REU spørgsmål 144/2017-18).

Blot et år før den lukkede anstalt skal tages i brug, svæver flere spørgsmål i det uvisse. Spørgsmål som for længst burde være afklaret, så forberedelser og uddannelse var sat i gang: Hvordan skal der rekrutteres og uddannes anstaltsbetjente, der er i stand til at håndtere forvaringsdømte med personlighedsforstyrrelser? Hvordan bliver det muligt at have et behandlingsberedskab klar til at modtage forvaringsdømte, når anstalten tages i brug? Hvem skal varetage behandlingen i et land med mangel på uddannet behandlingspersonale? Vil det være muligt at bevare en tilknytning til hjemsted og familie gennem besøgsrejser?

De grønlandske forvaringsdømte i Herstedvester, som vælger at blive overflyttet til anstalten i Nuuk, skal lægge deres liv i hænderne på et system og en personalegruppe, som endnu ikke er fundet og forberedt til det ventende arbejde. Og med det kan der blive udsigt til, at de bliver genstand for forskellige faggruppers eksperimenter og oparbejdning af erfaringer, imens de på ubestemt tid fortsat afventer deres videre skæbne.

Med den nye lukkede anstalt er det hensigten, at nuværende anstalter skal tilbageføres til deres oprindelige struktur: Åbne, resocialiserende institutioner, som stiller store krav til et i forvejen belastet velfærdssystem. Samtidig er en stor del af landets indsatte netop et produkt af et mangelfuldt velfærdssystem. Der ligger

dermed store udfordringer forude for ikke bare kriminalforsorgen, men også for de offentlige myndigheder, hvor der er behov for klare linjer både hvad angår ansvarsfordeling, behandlingsprogrammer og udslningsprocedurer.

Konklusion

Princippet bag den grønlandske kriminallov havde til hensigt at resocialisere lovbyggere og undgå de skadelige virkninger, som indespærring kan medføre. Af samme grund fulgte også en afvisning af fængsler i Grønland. Da en lovændring i 1963 gjorde det muligt at opføre åbne anstalter for domfældte, blev det derfor understreget, at anstalterne ikke skulle have karakter af lukket fængsel.

Næsten en femtedel af den grønlandske indsattepopulation er sendt ud af landet til Herstedvester Fængsel for at afsone en forvaringsdom. Nedsendt til en skæbne, der ligger langt fra grønlandsk retstraditions principper. Det er dem som har betalt prisen for, at Grønland kunne kaldes et land uden fængsel. De grønlandske Herstedvesteranbragte oplever kulturшок og tab af identitet i mødet med det danske fængsel. I forhold til hjemlandet oplever de sig udstødt og deporteret. De overgiver sig forholdsvis hurtigt til livet i den totale institution – måske i afmagt og af at være udstødt af det grønlandske samfund.

Forvaringsdømte i grønlandske anstalter har ikke nydt samme opmærksomhed, som de der blev sendt væk. Stiltiende bliver de opbevaret i anstalter, der i årenes løb har udviklet sig til fængselslignende institutioner uden dog at rumme fængslets faciliteter og tilbud om behandling og aktiviteter. Der er ingen retning i afsoningsforløb og ingen resocialiserende tiltag. Dermed har forvaringsdømte i grønlandske anstalter stort set ingen mulighed for at påvise forbedrende adfærd, når deres sag optages i retten med henblik på foranstaltningssændring.

Når Grønland i 2019 tager sin første officielt lukkede anstalt i brug slutter for det første

en lang tradition for at sende forvaringsdømte grønlandere til afsoning i Herstedvester Fængsel. Og for det andet bliver Grønland som landet uden fængsel endeligt fortid. Endnu er det uafklaret, hvordan den nye anstalt skal fungere som den resocialiserende institution i nærsamfundet, den var tiltænkt. Fremtidige forvaringsdømte kan afsone i hjemlandet, men langt fra alle kommer tæt på deres hjem. Hvorvidt rettigheder med besøgsrejser mm., som sås i Herstedvester, kommer til at gælde er endnu ikke afklaret.

Den grønlandske forvaringsdom – særligt med nedsendelser til Herstedvester – har med rette været udsat for stærk kritik. Det system, som de dømte har været underlagt, har ført til en form for social død. Med opførelsen af den lukkede anstalt sker et endegyldigt brud med oprindelig grønlandsk retstradition. Og tankevækkende er det, at de dømte selv er blevet omvendt til fængselsystemet i en sådan grad, at også de forestiller sig, at dette system skal tages med hjem til den nye anstalt – fremfor at lade den nye anstalt bygge på grønlandske retstraditions principper.

Litteratur

- Bryld, Tine (1992): *De nederste i Herstedvester*, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København.
- Bryld, Tine (1992): *Abel*, Gyldendal, København.
- Bryld, Tine (2005): Høringssvar i anledning af offentliggørelsen af betænkningen om det grønlandske retsvæsen, www.tinebryld.dk.
- Direktoratet for Kriminalforsorgen (2016): *Statistik 2015*, Direktoratet for Kriminalforsorgen, Danmark.
- Frantzsen, Evy (2007): *Grønlandske Herstedvesterfanger – et arkivstudie*, Københavns Universitet, København.
- Frantzsen, Evy (2011): "Deportasjon og identiteter" i: *Fra vild til verdensborger*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Frantzsen, Evy (2012): "Deportasjon tur-retur – Grønlandsk tidsbestemt dom" i: *Materialisten – Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*, 2/3-2012.

- Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske: Den totale institution socialt set* [på engelsk: *The Asylum*], Paludans Fiol-Bibliotek, København.
- Goldschmidt, Verner (1953): "Bør Grønland have en straffelov?" i: *Tidsskriftet Grønland*.
- Grønlands Landsråds forhandlinger 1950, trykt som bilag 1 til lovforslaget for Kriminalloven, i Folketingstidende 1953-54, tillæg A.
- Kriminalforsorgen i Grønland (2013): *Mumik – vejen til forandring*, Kriminalforsorgen.
- Lauritsen, Annemette Nyborg (2003): Et socialt eksperiment – Empirisk analyse af den grønlandske kriminallovs virkninger i det nutidige grønlandske samfund, speciale, Roskilde Universitetscenter, Roskilde.
- Lauritsen, Annemette Nyborg (2011): *Anstalten – frihedsberøvelse i Grønland* Ph.d.-afhandling, Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet, Nuuk.
- Lauritsen, Annemette Nyborg (2015): "Den store grønlandske indespærring" i: *Dansk Sociologi*, nr. 4, 25. årg., December 2014, Dansk Sociologiforening.
- Lauritsen, Annemette Nyborg (2017): "Vis mig dine fanger..." – et indblik i Grønlands indsattepopulation; *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Årgang 104, nr. 2.
- Senholt, Leif (2010); *Den grønlandske kriminalret*, FAVN forlag.
- Udvalget for Samfundsforskning i Grønland (1962): *Kriminalloven og de vestgrønlandske samfund I og II*, Samfundsvidenskabelige undersøgelser, København.
- Love, bekendtgørelser, vejledninger, betænkninger:**
- Kriminallov for Grønland, Lovbekendtgørelse nr. 49 af 13. februar 1979 med senere ændringer.
- Kriminallov for Grønland, Lov nr. 306 af 30. april 2008.
- Lov om Grønlands Selvstyre, Lov nr. 473 af 13. juni 2009.
- Betænkning 1442/ 2004; Betænkning om det grønlandske retsvæsen, København 2004.
- Folketingstidende 1962-63, tillæg A, sp. 703.
- Retsudvalget REU almindelig del, samling 2017-18, spørgsmål 141 og 144, www.ft.dk.